

**VÄXTER MED HISTORIA –
Ett kulturarv i din skog**

Europeiska jordbruksfonden
för landsbygdsutveckling. Europa
investerar i landsbygdsområden

Dnr: K12.50-233-2018

Projektnamn: Det biologiska kulturarvet i den skånska skogen

Text och foto: Åsa Jakobsson och Brita Tronde

Formgivning: Evelyn Thomasson, Fishcamp Bild och Design

Granskning: Karin Hernborg, Crister Albinsson, Sven Jensén, Solvig Oredsson

© 2022 Regionmuseet Skåne

Omslagsfoto: Snödroppar i skogen, Övad Klippans kommun.

Kartor ur allmänt kartmaterial,

© Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Stiftelsen Regionmuseet i Skåne

Box 134, Stora Torg, 291 22 Kristianstad

Tomegapsgatan 22, 223 50 Lund

Tel: 044-620 19 00

www.regionmuseet.se

VÄXTER MED HISTORIA - Ett kulturarv i din skog

Åsa Jakobsson och Brita Tronde

Innehåll

Inledning	5
Skogens levande kulturarv	6
Kortfattad kulturväxthistoria	6
Inventering av kulturväxter i skånska skogar	10
Urval	11
Tillvägagångssätt och bestämning	11
Att känna igen en kulturväxt	12
Vilka är de?	14
Enkel statistik och arter	14
Markanvändningen gör skillnaden	18
Kopplingen mellan människa och växt	20
Kalles-Augustas	21
Södra Klockenatorpet	25
Julles torp	25
Odlade växter i din skog	28
Tips för att hitta dem	29
Råd för att behålla dem	30
Källförteckning och lästips	31
Bilagor	33
1. Inventerade platser	33
2. Noterade kulturväxter, användning enligt SKUD	35
3. Noterade växter vid tre platser	37

Bilaga 4 är ett fristående dokument med karta och beskrivning av övriga 38 platser.

Projektet är ett samarbete med Skånes hembygdsförbund.
Tre medlemsföreningar bidrog vid inventeringen.

SKÅNES
HEMBYGDS-
FÖRBUND

Göinge Hembygdsförening

Krusbär är starkt knuten till människan och finns på de mest oväntade platser, inte minst i skogen.

Inledning

Den skånska skogen rymmer höga värden. Mest uppmärksammas är ädellövs skogen, med sitt imponerande bestånd av bland annat bok och ek. Mindre känd är den lägre växtligheten i skogen som är knuten till oss människor.

Skriften du har i din hand har tagits fram inom ett projekt kallat *Det biologiska kulturarvet i den skånska skogen* och bygger på en inventering av ett 40-tal platser i Skånes skogar. Den handlar om odlade kulturväxter som en gång planterats av människor men som sedan lämnats åt sitt öde. Huvudfrågorna under projektets gång var: Vilka är dessa växter? Var finns de? Hur känner man igen dem och vad krävs för att de ska kunna leva kvar i skogen trots att deras ursprungliga sammanhang har gått förlorat?

Arbetet har genomförts med stöd från Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. Europa investerar i landsbygdsområden. Skånes hembygdsförbund och nio hembygdsföreningar i länet har varit betydelsefulla samarbetspartners under projektiden.

Det är många som snubblar över kvarstående påskliljor, snödroppar och fruktträd på glömda platser i skogen. De väcker frågor, förundran och en vilja ta hand om det som övergivits innan det är för sent. Några specifika kulturväxter kan å andra sidan sprida sig kraftigt om de lämnas utan skötsel. Vi som arbetat i projektet hoppas på att kunna ge dig ett par nya glasögon att ha med ut i markerna. Målet är att stärka kunskapen om skogens biologiska värden och att vårda och behålla växter med historia där de är, som ett levande kulturarv i din skog.

Skogens levande kulturarv

När det skrivs och pratas om kulturhistoriska värden i skogen, glöms ofta de levande spåren efter mänsklig aktivitet bort. Den här skriften påminner om att skogens kulturvärden omfattar mer än stenmurar, röjningsrösen, ruiner efter boplatser och andra materiella lämningar. Utan att se de livslevande pusselbitarna som hör samman med vår historia missar vi en viktig del. På flera platser är kvarstående kulturväxter den enda synliga indikationen på att det bött människor där längre tillbaka. Ett överraskande hav av vintergrönans djupgröna blad mitt i ingenstans och med grönska året om är ett typiskt exempel på det. Och kanske har du förvånats av en stickig krusbärsbuske på en oväntad plats i skogen eller ett äppelträd översållat av små syrliga frukter, surskrabbor, i en glänta? Kanske beror utelämnandet av kulturväxter i skogliga sammanhang på att de egentligen inte hör hemma i skogen. Eller om vi vänder på det, så hör skogen inte hemma där dessa växter finns.

Oavsett hur vi väljer att se på det så har kulturväxter en funktion att fylla för andra arter. De sorter som klarar av att blomma trots år av utebliven skötsel har nektar, pollen, frukter, bär och frön att erbjuda till skogens djur och insekter. Växternas blad, stjälk, stam och rötter kan också bidra med föda eller vara en del av en livsmiljö för mindre organismer. Sammantaget räknas de här växterna till det så kallade biologiska kulturarvet. På Riksantikvarieämbetets hemsida förklara man det så här; *Biologiskt kulturarv är natur som berättar om kultur. Det utgörs av ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel (raa.se).*

Det kan vara så att det är växternas gener, osynliga för blotta ögat, som är mest viktiga för oss. Forskare visar gång på gång att de beståndsdelar och ämnen som varje levande organism innehåller kan vara oväntat användbara. Ny vetenskap och ny teknik ger oss möjligheter att lösa problem med naturens egna beståndsdelar. Ju fler arter

som finns representerade desto större och rikare är genbanken, vilket i sig är ett mått på biologisk mångfald. Äldre odlade sorter som ännu står kvar i skogen finns inte längre att köpa i handeln. Många kulturväxter har försvunnit ur både sortiment och rabatter och med dem även deras gener. *(Minnhagen-Alvsten, Johansson och Jönsson 1996)*

Allt sedan Sverige skrev under konventionen om biologisk mångfald 1993 pågår ett omfattande arbete för att skydda våra växter och deras gener. Det främsta verktyget i arbetet med att bevara, odla och använda kulturväxter och deras vilda släktingar på lång sikt kallas Programmet för odlad mångfald, POM. Det ligger under Jordbruksverket och arbetet utförs av Sveriges lantbruksuniversitet. Genom olika upprop om kulturväxter till allmänheten har POM samlat in både levande material och berättelser från hela landet, om de människor som odlat det. Växtmaterialet finns bevarat i fröbanken hos NordGen och utvalda arter odlas på olika platser i Norden. *(slu.se)*

Kortfattad kulturväxthistoria

De första avsiktliga introduktionerna av ”nyttoväxter” gjordes under bondestenålder för ungefär 6000 år sedan. Omkring år 1000 beräknar man att det fanns cirka 35 införda kulturväxter i Skandinavien och i den region som idag är landskapet Skåne. Det var primitiva sädeslag och arter som svinmålla, bondböna, kirskål, vildpersilja, hampa, såpnejlika, fläder, cikoria och knölklocka. Under medeltiden ökade mängden introducerade växter rejält med ungefär 150 nya arter. Från 1500-talet infördes fler och fler och så fortsatte det. Mängder av arter har tillkommit, många för att stanna medan andra har försvunnit igen. *(Tyler m fl 2007).*

De flesta kulturväxter som finns i skogen idag är där på grund av att människor en gång planterat dem i en täppa vid sin husknut, i en have, kålgård eller på en närliggande odlingsyta. Växterna kunde alla användas på ett eller annat sätt. Sådana som bidrog med mat till hushållet prioriterades säkert. Blev det ett överskott av frukt, grönsaker eller bär kunde de även inbringa en liten

Krusbär, tusensköna, viva och luktkviol är alla användbara växter som människan fört in i Scandinavien, till sin nytta.

extrainkomst. Läkeväxter var också viktiga att ha nära tillhands och en hel del av växterna som finns att hitta på övergivna platser har läkande egenskaper. En del växter har också vidskepelse och folktro knutna till sig som exempelvis bolmört, belladonna och spikklubba. Alla dessa tre antogs vara viktiga ingredienser i flygsalva för häxor. Vid boställen med biodling, vilket var vanligt fram till mitten av 1800-talet, var det angeläget att ha växter med gott om nektar och pollen kring bebyggelsen. Honung var då det enda sötningsmedlet man hade. Växter som enbart odlats för sin skönhets skull, var antagligen lågt prioriterade i rabatten till att börja med. Men goda skäl till att odla blomväxter fanns, inte minst för att kunna pynta sina anhörigas gravar. Under en period

fanns en sed att ta med en liten bukett av väldoftande örter vid kyrkobesök. En sådan kyrkbukett hjälpte mot unkna dofter från gravar inne i kyrkan och piggade upp sinnena om predikan blev lång. I en rapport om Torpträdgårdar i Skåne (*Gunnarsson 1987*) reflekterar författaren kring tanken att anläggandet av en blomstertäppa kunde ha statushöjande skäl även vid mindre betydande boplatser. Här hämtar författaren bland annat underlag från Vilhelm Mobergs *Nybyggarna* och Kristinas tankar om det nyanlagda blomlandet vid stugan: *Det skulle växa blommor vid ett hem, och de skulle stå på framsidan, på hedersplatsen. Blomland hörde till människors bostäder. Ingen planterade blommor utanför en svinstia. Ett blomland skiljde människors boningar från djurens härbärgen.*

Många av de växter vi fört in i landet har nu tagit sig vidare ut i landskapet med egen kraft.

Inskaffandet av nyttoväxter till täppan skedde under den period i historien då befolkningen i huvudsak bodde på landsbygden. Det är inte ovanligt att hitta odlade växter i gamla utmarker, långt från annan bebyggelse. Utmarkerna bebyggdes under sent 1700-tal och under 1800-talet av människor som saknade egen jord. Det handlade ofta om torpare och backstugusittare, de sistnämnda hörde till de allra sämst ställda i samhället. Torparna utförde dagsverken hos byns markägare fram till och med tidigt 1940-tal, i regel som hyra för marken de tagit i anspråk. En stor andel av kulturväxterna vid torp och backstugor kom från frön och sticklingar som fanns på gårdar i närområdet.

Under de senaste 150 åren har andelen jordbruksmark minskat kraftigt i Sverige. Arealen åker var som störst omkring 1910. Därefter har den

minskat i omfattning fram till våra dagar. En stor andel mark slutade att brukas under 1960-talet. Enligt äldre studier övergick ungefär hälften av den nedlagda jordbruksmarken till att vara outnyttjad mark som succesivt växte igen. Så mycket som 30–40 % av den lämnade åkermarken planterades med skog eller växte till kvalitativ skogsmark på naturlig väg. (*scb.se*).

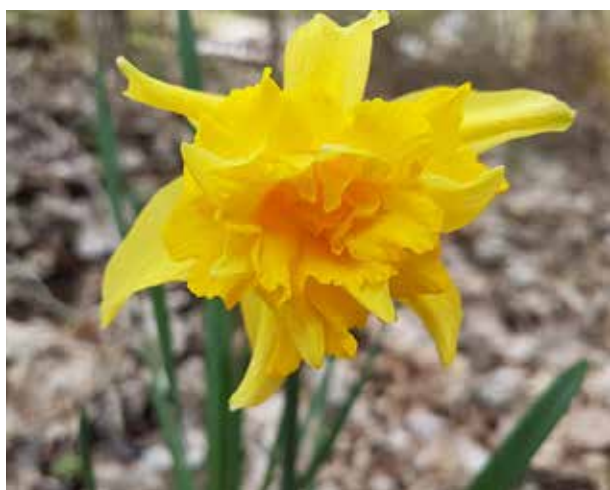
Med en början vid 1930-talet flyttade människorna på landet till städer och andra större samhällen, en trend som fortsatt in i våra dagar. Många hus övergavs, framför allt backstugorna. Vissa boställen hade övergått till att vara självägande hemman under 1800-talet. En del torp och mindre hemman kom så småningom att användas som sommarstugor och fritidshus. Tack vare det har en del kulturväxter som behöver ständig skötsel överlevt fram till våra dagar.

Olika behov, utbud, och möjligheter hos de människor som har levt och verkat på varje enskild plats avspeglar sig i förekomsten av kvarstående växter. Växtantal och odlingsintensitet har varierat efter behov och trender. Personer med trädgårdsintresse har sannolikt haft fler sorter i sin odling än de som ägnat tid åt andra intressen och behov. Växtintresserade delar gärna med sig av sina plantor, något som ökar chansen att olika sorter fortsätter att odlas. Ett tecken på ett delat intresse är när en liknande uppsättning kulturväxter finns i trädgårdar eller övergivna täppor inom ett begränsat område, till exempel en by eller trakt. Det är inte

heller ovanligt med helt unika sorter som utvecklats på bynivå under en lång tid.

Utbudet av trädgårdsväxter var som störst under sent 1800-tal och fram till tiden före andra världskriget. Sorterna presenterades i en hel uppsättning av plantkataloger.

Med hjälp av pollenanalys kan man ta reda på vissa arters förekomst över tid i ett bestämt område. Pollenprover hämtade från markskikt som "konserverat" fröer och växtmaterial i tusentals år kan ge en bild av intåg, expansion och eventuell minskning av både de arter som invandrat och de som odlats på en plats. Arkeo-

Narcissssläktet är stort och flera olika sorter hittades under inventeringen. En del sorter finns inte längre att köpa i handeln.

En enorm pil, troligen knäckepil, i Sövde socken. Pil och sälg har bland annat använts som slöjdämnen och medicinalväxter.

loger och arkeobotaniker har stor nytta av denna metod. 50 år tillbaka i tiden användes pollenanalys främst för att utreda förhistoriska spår medan lämningar från 1800-talet ansågs vara för unga. Nu tycks denna trend ha vänt. Även vår tids spår från 1900- och 2000-talet blir intressantare med tiden. Samhället förändras i allt snabbare takt, vilket troligen påverkar inställningen till vad som är värt att studera närmare. I framtiden kan pollenanalyser bli aktuella även vid torplämningar. Redan nu lyfts bebyggelse av enklare karaktär fram alltmer inom arkeologin, tillsammans med de människor som levde på platsen.

Inventering av kulturväxter i skånska skogar

Det finns ett antal inventeringar som genomförts med fokus på kvarstående kulturväxter i det skånska landskapet. Den här inventeringen och skriften kan vara den första som riktar sig specifikt till skogsägare. För att få ett färskt underlag att utgå från genomfördes en inventering av kvarstående kulturväxter i skånska skogsområden. En arkeolog och en biolog från Regionmuseet Skåne genomförde huvuddelen av fältundersökningen, därefter anslöt representanter från tre hembygdsföreningar för att inventera växtligheten vid platser som de valt ut.

Urval

Inventeringen inleddes med att 34 platser valdes ut med hjälp av uppgifter i Fornsök gällande lämningar där kulturväxter har noterats i tidigare inventeringar. Fornsök är en databas hos Riksantikvarieämbetet där alla hittills kända forn- och kulturlämningar i landskapet finns registrerade. Information om eventuella kulturväxter vid en specifik lämning finns under fliken ”Övrig lämning information”. På detta vis riskerade vi inte att förlora tid på resor till platser utan förekomst av kvarstående växter.

Wittsjö, Göinge och Oppmanna-Vånga Hembygdsföreningar bidrog med ytterligare sju platser som de var väl bekanta med. Här inventerade föreningarna och Regionmuseet antingen tillsammans eller på egen hand under våren 2020.

Totalt inventerades 41 platser med kulturlämningar och kulturväxter i 11 socknar vilka ligger inom 5 av Skånes 33 kommuner, se bilaga 1.

På 27 av de 41 platserna finns lämningar efter torpbebyggelse. För att undersöka växtligheten vid andra typer av lämningar inventerades även platsen för en backstuga, några gårdslämningar, resterna av ett bränneri, en kvarn, ett tegelbruk, en skyttepaviljong, ett militärt övningsområde och en banvaxtsstuga. Under projektets gång har vi dessutom sett kulturväxter vid andra miljöer i skogen såsom längs vägar och stenmurar, i gamla åkerlyckor, ängar och betesmarker. Vi fokuserade dock på de utvalda platserna denna gång.

En handfull av de inventerade platserna ligger inte i direkt skogsmark. Det beror på att urvalet gjordes med digitala kartor som grund och det som antogs vara skogsmark på kartan inte var det i verkligheten. Vi noterade ändå kulturväxter på dessa platser och fick samtidigt en tydligare bild av de övergivna lämningarnas planläggning eftersom de inte var dolda av skymmande träd och buskar. Det är sannolikt att några av dessa platser kommer att övergå till skog i framtiden. En början till igenväxning syntes här och var i gränserna till närliggande skogsmark.

Tillvägagångssätt och bestämning

Varje lämning, inklusive omkringliggande mark med upp till 50 meters omkrets, avsöktes på kulturväxter vid två olika tillfällen. Det första besöket gjordes i oktober-november 2019 och det andra under mars-april 2020. Det första tillfället var tyvärr inte vid bästa möjliga tid, eftersom blomningen då var över för många arter. Inventeringen under tidig vår 2020 var däremot mycket lämplig för att hitta blommande lökväxter. Växter med annan blomningstid bestämdes till släkte med hjälp av blad, knopp eller frö.

Huvuddelen av växterna är bestämda till släkte och inte till art eller sort. Artbestämningarna har gjorts med ledning från litteratur, *Svensk flora* (Krok och Almquist 1994) och *Nordens flora* (Mossberg och Stenberg 2018) men även med digital hjälp från den *Virtuella floran*, appen *PlantNet* och förfrågningar till kollegor samt experter i grupperna ”Vilken växt” på Facebook, ”Skånes blommor” och botaniker i de medverkande hembygdsföreningarna. En del svårigheter med artbestämningen beror på att kulturväxter som bildar hybrider är svåra att skilja åt och kräver expertis. Några andra växter sprider sig med frön vars plantor inte blir identiska med moderplantan. Inga lökar, knölar eller rötter har grävts upp eller samlats in vid bestämningsarbetet eftersom det inte är tillåtet utan tillstånd från markägare.

Alla noteringar av kulturväxter som gjorts på de 41 platserna vi inventerat läggs in i SLU Artportalen. Artportalen är ett digitalt system där samtliga arter som påträffas i landet kan rapporteras in så att de blir synliga för eftersökning. En registrering i Artportalen innebär en möjlighet att observationen senare kvalitetsgranskas av en artexpert. Vid en sådan granskning kan arter som endast registrerats inom sitt släkte komma att bestämmas till enskild art, kanske även sort. (*artportalen.se*)

Det kan vara svårt att avgöra vad som är en kulturväxt. Växten på bilden drog till sig uppmärksamhet vid inventeringen och bestämdes med experthjälp till bosyska. Enligt SKUD är bosyskan en medicinalväxt, ett idag bortglömt kunskapsområde.

Att känna igen en kulturväxt

Det är inte alltid enkelt att avgöra vilken växt som är vildväxande och vilken som har odlats, införts eller kanske förvildats. Inte ens expertisen är överens alla gånger och det gör att det är en utmaning att inventera växter med koppling till människan. Även vid denna inventering uppstod tveksamheter om vilka växter som skulle noteras. Svensk kulturväxtdatabas var en stor hjälp i arbetet då den innehåller uppgifter om växternas naturliga utbredning, användning och livsform.

SKUD är ”en nationell likriktare och ett referensverktyg för svenska kulturväxters vetenskapliga, hortikulturella och inhemska namn”. Den har utformats 2005 i ett projekt inom POM och är ett samarbete mellan SLU, Göteborgs botaniska trädgård och Evolutionsmuseet vid Uppsala universitet. I databasen definieras kulturväxter som: ”i Sverige odlade prydnads-, krydd-, köks-, fiber-, medicinal-, skogsbruks- och jordbruksväxter samt frukter och bär” och även ”importerade växter

eller växtdelar, som utgör en del av vår kultur”. Definitionen omfattar därmed alla kända kulturväxter under alla tidsperioder.

Under 2013 lyfte Nordiskt Genresurscentrum fram begreppet kulturreliktväxter för att uppmärksamma allmänheten på växter som har varit odlade i Norden och nu lever kvar i landskapet trots att de sedan länge tappat sin ursprungliga funktion för oss. Skriften Kulturreliktväxter - Levande fornminnen och hur vi bevarar dem finns tillgänglig via internet (*Andreasson m fl 2013*).

Boken *Floran i Skåne - Arterna och deras utbredning*. (*Tyler m fl 2007*) har varit en stor hjälp i arbetet under projektets gång. Den gavs ut av Lunds Botaniska förening 2007 och är en rik källa till information om kulturväxter i det skånska landskapet Förutom en beskrivning av varje art och tillhörande utbredningskarta finns ett djupgående kapitel vikt åt *Kultur- och trädgårdsväxter i naturen*. Kapitelförfattaren Kjell Lundquist kallar här ämnet för ”kulturhistorisk botanik”.

Överst tv lungrot, i mitten lungört, och th skogslök. Mittenraden tv sälg och th trädgårdsvinbär. Nederst hagtorn.

Vilka är de?

Resultatet av inventeringen visar att vi funnit minst 130 växter som är knutna till människan på 41 olika platser i Skånes skogar. I stora drag är två tredjedelar av dem örter medan den återstående tredjedelen utgörs av buskar och träd.

Kulturväxter har ofta mer än ett användningsområde. Ta till exempel körsbär som både ger god frukt och samtidigt bjuder på vacker blomning i vår närhet. Veden är lätt att bearbeta och är därför ett bra slöjdämne som även passar för att tillverka möbler. Frukten innehåller bland annat antiinflammatoriska ämnen och därför har körsbär även använts som medicinalväxt.

Med hjälp av Svensk kulturväxtdatabas kan man gruppera växterna efter deras användning och betydelse, se bilaga 2 som innehåller en tabell med samtliga funna släkter eller arter. Strax under en tredjedel av de växter som noterats på de inventerade platserna kan klassas som medicinalväxter. Fram till 1800-talet var det verksamma ämnen i medicinalväxter som användes inom medicinvetenskapen för att främja hälsa och motverka sjukdomar och dess symtom. En del av dem innehåller ämnen med mycket stor påverkan på kroppen vid intag.

Fingerborgsblomma och hjärtstilla är två exempel på växter med betydelse inom läkekonsten som noterades under inventeringen. Fingerborgsblomma är lättspridd och relativt vanlig i glesa skogsmiljöer, den noterades på många platser. Hjärtstilla är däremot ganska ovanlig och noterades endast på en plats.

Omkring en fjärdedel av de funna kulturväxterna räknas som frukter, bär, grönsaker eller kryddväxter. Äpple, päron, hasselnötter, röda- och svarta vinbär är några exempel på ätbara nyttigheter som än idag känns självklara i köket. Däremot är det nog få av oss som lägger skogslök, knölklocka, lungrot, dansk körvel och rallarros i grytan numera, växter som tidigare användes som grönsaker. Att samla in och äta ”ogräs” är dock en uppseglande trend. Fler och fler ”självhushållare” gör inlägg i sociala medier om hur kirskaål, brännässla och parkslide kan tillredas och ätas i stället

för att föra en omöjlig kamp mot dem. Några av de växter vi fann vid inventeringen som räknas till gruppen kryddor är gräslök, humle, pepparrot och vallmo.

De flesta av inventeringens funna arter räknas idag som prydnadsväxter och deras bredare användning är bortglömd. I Svensk kulturväxtdatabas anges cirka hälften av dem vara odlade enbart till prydnad sedan lång tid tillbaka. Typiska prydnadsväxter som hittades i skogarna är syren, snöbär, påsklilja och snödroppe. Alla är goda överlevare som tål förändringar av växtplatsen.

Mer än hälften av växterna vi fann vid inventeringen har betydelse för olika typer av insekter då de innehåller nektar och pollen som de behöver för att överleva. Samtidigt sköter insekterna befruktningen hos både vilda och odlade grödor genom pollinering. Lind, sälg och schersmin är vanliga exempel på växter med rika pollen- och nektarkällor som noterades. Mindre vanliga exempel var rosenkvitten, pestskräp och höstaster vilka också ger goda födomöjligheter för insekter.

Vi räknar med att det har funnits ytterligare ett antal kulturväxter på de besökta platserna, som blivit förbisedda eller inte längre finns kvar. Avsaknad av skötsel, igenväxning och brist på ljus och näring när platsen övergivits har sannolikt slagit ut växter som behöver omvårdnad för att överleva. Vissa eftertraktade sorter kan även ha grävts upp och flyttats från platsen av människor som passerat.

Enkel statistik

De vanligaste kulturväxterna på de besökta platserna visade sig vara nässla, hagtorn, hallon, kirskaål, snödroppe och olika sorters rosor. Därefter följde vintergröna, fingerborgsblomma, syren, narciss och kaprifol. Av dessa är till exempel nässla och hagtorn osäkra som kulturväxter eftersom det inte går att veta säkert om de kommit till platsen genom aktiv plantering eller finns där tack vare sin egen spridningsförmåga.

Hagtorn förekommer på mer än hälften av de besökta platserna vilket var lite oväntat. Vid eftersökning i litteratur visar det sig att växten

Randgräs tv, trädgårdsisris th och klockhyacint (nedan) är exempel på kulturväxter som bara noterades vid ett fåtal platser.

Parkslide och blomsterlupin är två arter som har en mycket god förmåga att sprida sig och konkurrera ut andra växter.

är väl användbar, inte minst inom medicinen då den innehåller verksamma ämnen som kan lindra hjärtbesvär. Blommor och fruktkött kan även användas i te och de är viktiga för olika insekter och smådjur. Hagtorn kan både växa som en buske eller bli ett mindre träd. Enklast känns den igen på sina hårda röda frukter och att grenarna har vassa tornar. Hagtorn är en vanlig häckväxt och detta bruk sträcker sig en bra bit bakåt i tiden. Den är fortfarande vanlig för att rama in ytor på kyrkogårdar. På vissa platser där den noterats kan det tänkas att hagtornsträden har utvecklats ur häckar som förvuxit sedan skötseln upphört.

De växter som bara finns i enstaka exemplar på ett litet antal platser kan vara de som vi borde ägna mest uppmärksamhet eftersom det kan vara ett tecken på att de är på väg att försvinna. Några av dessa var rabarber, vårkrage, klockhyacint, kejsarkrona, randgräs, trädgårdsiris och tulpan. Äldre sorters tulpaner har god förmåga att lagra in näring i löken vilket gör att de överlever länge, detta till skillnad mot vissa yngre sorter. Men när det blir brist på näring under lång tid i en bortglömd rabatt så kan inte ens tulpan blomma som tidigare. Ytterligare två arter som fanns på få platser var ormöga och mästerrot. Till skillnad från de andra nyss nämnda var bestånden stora på respektive växtplats. Mästerrot har odlats sedan 1300-talet men är ovanlig medan ormöga är vanligare och känd för en god förmåga till vegetativ spridning.

På ett par lokaler noterades gott om rönnspirea, parkslide och harris vilka alla tre är tåliga växter som överlever länge på den plats där de planterats. De har även förmågan att sprida sig effektivt vilket gör att de har kommit till platsen för att stanna. Trots många individer på dessa platser hade bestånden inte spridit sig utan höll sig ännu inom ett begränsat område vilket är intresseväckande. På en lokal i södra Skåne frodades snödroppe och parkslide sida vid sida och beståndet av snödroppe var i stort sett lika omfattande som beståndet av parkslide. Snödropparna har blommat över när parkslidens blad kommer. Kan de båda arterna gynna varandra eller var det bara en tillfällighet?

En annan mycket uppmärksammas kulturväxt är blomsterlupin som är känd för sin stora utbredning, inte minst längs vägar. Blomsterlupin noterades på fem av de inventerade platserna i Skånes skogar. På en av dessa platser fanns ett stort bestånd men på de övriga växer bara några få exemplar. Här kommer vi obemärkt in på frågan om alla växter är värda att bevara? Begreppet invasiv har blivit alltmer känt för allmänheten under de senaste decennierna. Vissa införda växter ha visat sig ha starka spridningsegenskaper och kan i värsta fall konkurrerar ut andra bofasta växter och rubba hela ekosystem. Blomsterlupin och parkslide betraktas som invasiva växter. Naturvårdsverket rekommenderar markägare att begränsa deras spridning då de kan orsaka stor skada.

Naturvårdsverket är nationellt ansvarig för invasiva arter på land och jobbar med frågan tillsammans med forskare på till exempel Sveriges Lantbruksuniversitet -ArtDatabanken. En översikt och risk-klassificering gjordes 2017–2018. EU har tagit fram en förteckning över invasiva främmande arter och än så länge är ett mindre antal av dessa aktuella i Sverige. Tre exempel är jätteloka, jättebalsamin och sidenört. Ingen av dem upptäcktes i denna inventering.

Av de cirka 130 funna kulturväxterna i vår inventering är 27 sådana som har ökat i Skåne under 1900-talet enligt Lunds Botaniska förening. 19 av dem har ökat kraftigt (med 60% eller mer). Bland dem finns bland annat tysklönn och uppländsk vallört men även kungsljus, luktviol och svarta vinbär. Tre av de cirka 130 växterna anges i stället ha minskat med upp till 30 % och dessa är sälg, lungört och gullviva (*Tyler m fl 2007*). Vid inventeringen fann vi sälg på nio platser i skogen, lungört på tre och gullviva vid två platser. De två sistnämnda har svårt att klara sig vid utebliven skötsel och igenväxning.

Som mest noterades 44 olika kulturväxter på en och samma plats. Minsta antal funna kulturväxter i inventeringen var en art. I toppen av listan ligger två platser som valts ut av hembygdsföreningar med medlemmar som har stort intresse för växter.

Deras botaniska kompetens tillsammans med besök vid platserna upprepade gånger och under olika årstider bidrog sannolikt till toppnoteringarna. Växtlokalen vid Lanetorp i Vittsjö socken, utmärker sig mest av samtliga lokaler med 44 kulturväxter. Hur många som är kvarstående sedan lång tid tillbaka kan diskuteras. Det finns ett par relativt nytillkomna högar med dumpad sand och jord på fastigheten, vilka verkar innehålla en intressant och rik fröbank. Några senare tillkomna kulturväxter såsom blåtry och klöveroxalis noterades här. Lika många kulturväxter noterades vid Julles torp i Emmislöv. Dessa är i huvudsak växter med lång tradition i landskapet. Här kan ett rikt antal kulturväxter sannolikt kopplas till att platsen i viss mån varit tillsedd och vårdad ända in på 1990-talet (*se bilaga 3*).

Det är viktigt att komma ihåg att de data som samlats in i den aktuella inventeringen enbart ger en lägesbild av antalet kulturväxter på de platser som besökts och inte i Skåne generellt. För att få heltäckande information om växter i Skåne och deras utveckling under 1900-talet rekommenderas återigen boken *Floran i Skåne -Arterna och deras utbredning*, Lunds Botaniska förening (*Tyler m fl 2007*).

Markanvändningen gör skillnad

Markanvändningen på en plats är en avgörande faktor för vad som kan växa där. Utgångsläget för de kvarstående växter i Skånes skogar som påträffades under inventeringen var sannolikt någon form av rabatt eller odlingslott som rensades regelbundet så att jorden rördes om. Vatten tillfördes säkert och näring om möjligheten fanns. Så länge människor fanns på platsen var ljusstillgången troligen god i de flesta fall, vilket många kultiverade växter behöver för att kunna tillverka den energi som krävs för blomning och frösättning.

Andelen ljus och skugga spelar en betydande roll för kulturväxternas överlevnad. Vi kan anta att ju ljusare en växtplats är desto större är chansen att finna fler olika kulturväxter. Det stämmer dock inte alltid. Platser med djup skugga kan vara rika

på arter om det är relativt nyligen som vegetationen har slutit sig. Platser med till synes gott om ljus, kan på samma sätt vara fattiga på arter om de har varit skuggade under många år men nyligen helt öppnats upp, till exempel genom en slutavverkning.

I marker som brukas regelbundet får inte sly och träd någon chans att ta över eftersom rotskott och groende fröer hela tiden störs. En torpmiljö som överges och lämnas helt utan skötsel kommer att växa igen. Igenväxning av öppna ytor är en successiv process i olika faser då uppväxande trädplantor, buskar, kärlväxter och annan växtlighet får fäste och breder ut sig.

Både naturligt förekommande arter och införda växter kan expandera på mark som inte längre ses efter. Vissa kulturväxter gynnas faktiskt om skötseln uteblir och sprider sig på betydligt större ytor än det var tänkt när de får en chans, till exempel olika slags spirea. Känsliga växter går en tuffare tid till mötes. Kräsna ettåriga årliga försvinner i princip inom något år om de inte förnyas.

Övergivna boplatser som planteras med gran utvecklas till en tät ungskog på ett par årtionden. På kort tid begränsas ljusstillgången drastiskt och mindre ljus når ner till markskiktet allteftersom. Tjocka täcken av ett fåtal mossor som kuvar annan vegetation utvecklas ofta i granplanteringar när de uppnått en viss ålder. Det framväxande moss-täcket blir ett betydande hot mot befintliga kulturväxter, åtminstone de känsligaste. Ett exempel på en kämpe bland kulturväxter är akleja som kan överleva djupt mörker i en uppväxande granplantering under 60 års tid.

Överst th: Akleja är en verklig överlevare som tål stora förändringar på växtplatsen. Tv: En planta överlevde i skuggan av en uppväxande granplantering under 60 års tid. Efter avverkning kring torplämningen fick den nya möjligheter.
Nederst: Ett exempel på spridning av växter med jordmassor som flyttats till platsen i Lanetorp från en helt annan plats.

Vilka var det som en gång planterade de kulturväxter som finns i skogen och när? Frågor som dessa kan komma närmare ett svar vid kontakter med hembygdsföreningar eller boende i trakten.

Kopplingen mellan människa och växt

De växter vi lyfter fram i skriften hör samman med människor som för länge sedan har lämnat jordelivet. Men vilka var de personer som hade dessa växter utanför sitt hem? Går det överhuvudtaget att ta reda på vilka som en gång levte och verkat på en numera övergiven plats? För att få svar på dessa frågor sökte vi samverka med ett antal hembygdsföreningar i Skåne. En stor del av vår lokala, regionala och nationella kulturhistoria finns bevarad tack vare hembygdsvärelsens ständigt pågående arbete med att samla in, dokumentera och utforska materiella och immateriella spår efter människan. Förhoppningen var att få ta del av föreningarnas sakkunskap; fotografier, bilder, minnen och berättelser som kan levandegöra kopplingen mellan människor och växter på varje specifik plats. Samarbetet utgick från Skånes

Hembygdsvärelsen som är en paraplyorganisation för den skånska hembygdsvärelsen.

En mejlfrågan skickades till ett antal föreningar för att höra om de kunde hjälpa oss. I frågan ingick en inbjudan till en träff på Regionmuseet i Kristianstad. Utskicket gick till föreningar som sedan tidigare lämnat in material till det så kallade torpregistret hos Skånes hembygdsvärelsen.

Representanter från fem skånska hembygdsvärelsen deltog på det planerade mötet i februari 2020. En tid därefter valde tre föreningar ut sammanlagt sju platser för en gemensam fältinventering av befintliga kulturväxter. Tyvärr kom covid-19-pandemin under våren 2020 och i linje med Folkhälsomyndighetens rekommendationer besökte föreningarna och museets personal

endast två av dessa platser gemensamt medan fem av sju platser besöktes var för sig.

Under våren 2020 skickades en förfrågan om historiskt material, till fem hembygdsföreningar som är verksamma i de områden där huvuddelen av inventeringen gjordes. Fyra föreningar återkopplade till Regionmuseet och två av dem hade möjlighet att ge oss information om de platser som hade inventerats i deras upptagningsområde.

De föreningar som har deltagit i projektet och överfört sakkunskap och lokalkännedom vid inventeringen och till denna skrift är: Wittsjö Hembygdsförening, Oppmanna-Vånga Hembygdsförening, Göinge Hembygdsförening, Röke sockengille, Hästveda Hembygdsförening, Mäteröd Hembygdsförening, Riseberga-Färingtofta Hembygdsförening, Föreningen Jöns Henrikssons minne och Stenestadsortens Hembygdsförening. Ett stort tack till er alla!

I texten nedan tittar vi närmare på tre platser som valts ut av Wittsjö Hembygdsförening, Göinge Hembygdsförening och Oppmanna-Vånga Hembygdsförening. Övriga 38 platser finns beskrivna i bilaga 6 som är ett fristående dokument.

Kalles-Augustas

En bra bit in i skogen nordväst om byn Änglarp i Röke socken, Hässleholms kommun, leder en smal skogsväg fram till en glänta som bara blir intressantare var gång den besöks. En rest av en mur, kringvuxen av högt gräs och örter, fångar blicken och gör att besökare stannar till. Skogen står tät i bakgrunden men området kring ruinen har hållits öppen genom åren.

Muren är en del av ett bostadshus från en annan tid. Vid en närmare titt kan man se att stenarna utgör en relativt fint bevarad murstock som en gång gett värme åt folket i stugan. Här och var tittar trädgårdsväxter fram. Påsklilja, iris, mässterrot och gul daglilja är några av dem. Vid husruinerna och markerna som utgör gläntan har botaniker från Wittsjö Hembygdsförening hittat minst 21 olika slags kulturväxter! Det handlar om växter som odlats här för nytta och nöjes skull. Men vem har tagit hit, planterat och vårdat dem?

Marken är privatägd och hör till en av gårdarna i Änglarp. Röke sockengille och Wittsjö Hembygdsförening har länge känt till platsen och återkommer till den regelbundet. En skylt visar att vi står framför torp nr 13 E. Platsen ingår i boken *Torp i Röke*, utgiven av Röke sockengille 2009. I den finns fler än tvåhundra övergivna boplatser dokumenterade inom socknen.

I boken får läsaren veta att platsen kallas ”Kalle Augustas” efter Augusta Karlsson som var den sista person som bodde på torpet. Augustas föräldrar Elna Andersdotter och Karl Nilsson flyttade in kring 1860. Karl var född i socknen och Elna i grannsocknen Vittsjö. Augusta föddes 1882 och var det fjärde barnet i familjen. Karl var mångsysslare och arbetade bland annat med att snickra väderkvarnsvingar. I början av 1900-talet hade Augusta skaffat sig en fästman i Vittsjö och 1912 föddes sonen Nils Ivar. Tragiskt nog levde Nils Ivar inte länge nog för att uppleva sin ettårsdag. I Röke sockens kyrkoarkiv finns uppgiften att han dog av ”lunginflammation eller medfödd svaghet” (riksarkivet.se).

Augusta förblev ogift och stannade kvar på torpet med sina föräldrar. Till slut levde hon ensam, men hade sällskap av en hund och en stor samling höns som bidrog med mat och lite inkomster till hushållet. Omkring 1960, när livet inte längre fungerade för Augusta ensam på torpet blev hon tvungen att flytta till ett ålderdomshem i Hörja mot sin vilja. I ett brev till en vän skrev Augusta om längtan tillbaka till torpet, till ”sina blommor” och om hoppet om att få se dem igen. Augusta slutade sina dagar i Hörja 1963 och torpet revs därefter. Nu har mer än 60 år passerat sedan Augusta var tvungen att lämna sina ögonstenar men fortfarande lever många av hennes älskade blommor vidare kring ruinerna.

Mer vet vi inte om Augusta och hennes odlarmödor och engagemang i växtligheten, men det är trots allt en hel del i jämförelse med andra torpare och husruiner i skogen. I Augustas fall kan vi gissa att odlingarna inte var ett besvär för henne utan ett intresse. Kanske var växtligheten ett sätt att minnas ljusare tider? Handfast arbete kan bidra till att hålla sinnet i nuet och i bästa fall

Den starkaste kvarvarande kopplingen mellan människa och växt hittades vid torplämningen Kalle Augustas i Röke socken. Augusta Karlssons engagemang för sin trädgård avspeglar sig ännu tydligt på platsen. Genom bevarade brev och minnen kan vi få en känsla för hur mycket dessa växter betydde för henne. Foto: Privat.

När släktingar till Augusta Karlsson besökte platsen 2006 var den lite mörkare än vid inventeringen 2020. Röjningsinsatser har genomförts i ett samarbete mellan markägare och Röke sockengille. Foto: Privat.

även skingra dystra tankar. Den goda känslan som kommer av att odla sin egen trädgård och den förunderliga magi som finns i ett frö som gror och senare blommar tilltalar många. Forskning kring kopplingen mellan naturupplevelser och hälsa bekräftar gång på gång att människan mår bra av att omge sig med grönska.

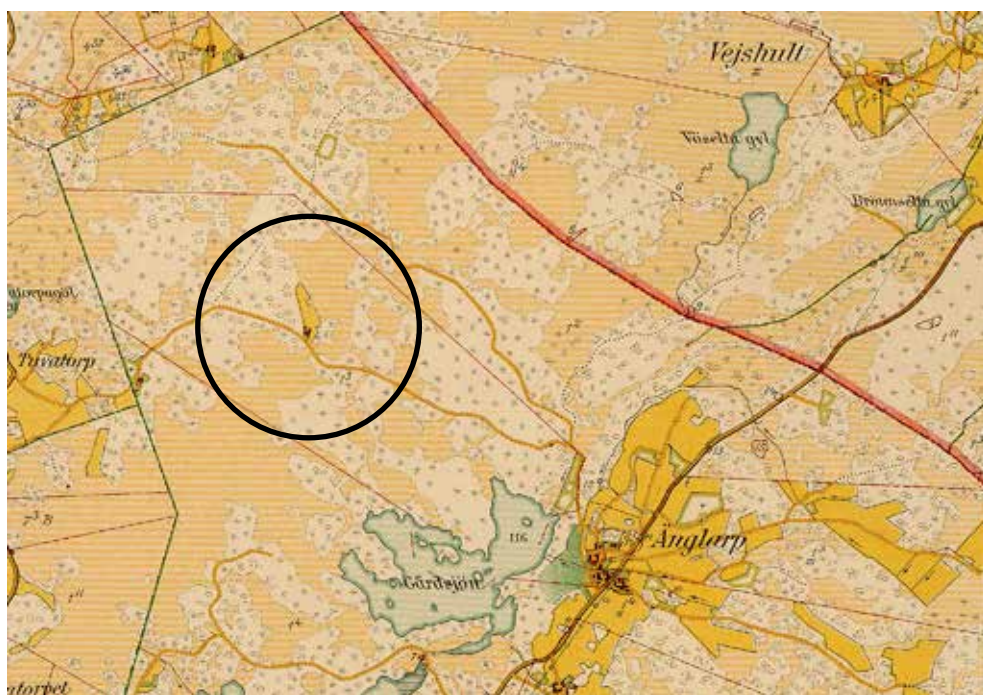
För att få veta mer om platsens historia ett par århundraden tillbaka och dess utveckling fram till idag kan historiska kartor och tillhörande handlingar vara till viss hjälp. Hos Lantmäteriet finns digitalt arkivmaterial sedan andra halvan av 1600-talet tillgängligt med datorns hjälp. För Änglarp och Kalles Augustas torp finns material från 1800-talets mitt, vilket var en tid då skiftesförordningarna var i full gång. 1853 genomfördes laga skifte i "Englarp". Markerna i omgivningen vid dagens torplämning benämns som "backe" och "kärrdrag" i handlingarna till kartan. Inga byggnader finns utritade vilket troligen innebär att det inte fanns några där ännu. Först omkring

1930 syns bebyggelse vid Kalles Augustas i historiskt kartmaterial. Ett boningshus och två ekonomibyggnader finns inritade i den sydvästra kanten av en långsträckt åkeryta i den så kallade Häradsekonomiska kartan. Mellan de tre byggnaderna låg ett tun och söder om boningshuset syns markeringar för en mindre trädgård.

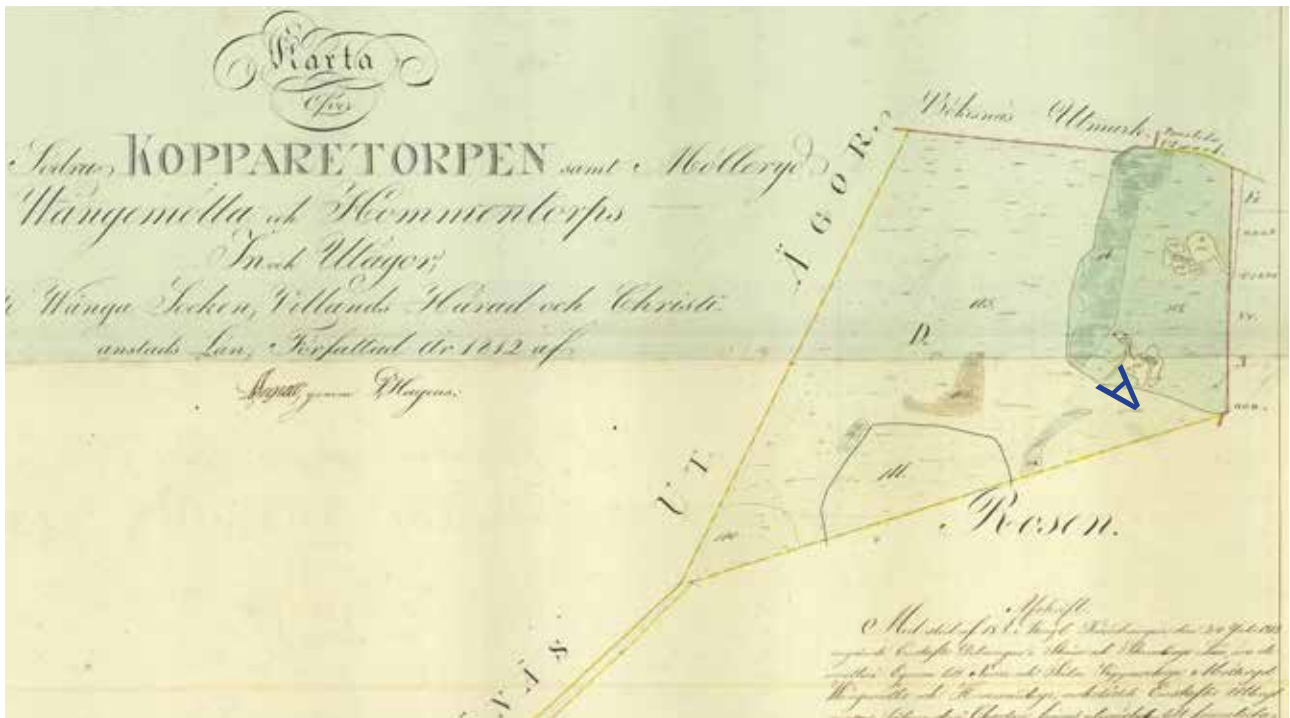
Kalles Augustas torp syns tydligt på flygfoton från omkring 1940 och 1960. På flygfotot från tiden kring 1975 syns inga byggnader längre i gläntan, skogen i söder skymmer delvis platsen. Men åkern som torparna odlat var ännu synlig vid den här tiden. Sammanfattningsvis ger informationen i nämnda kartor och flygbilder bekräftelser på att torpet var i bruk under minst hundratio år.

Södra Klockenatorpet

Drygt 50 kilometer österut från Änglarp ligger området Klockenakull i Vånga socken inom Kristianstads kommun. Klockenakull, som innehåller

Kalles Augustas torp finns utritat i Häradskartan från 1930-talet. Förstoringen till höger visar ett boningshus (rött) med två små uthus (svart) och ett tun. Trädgården var placerad söder om boningshuset (grönt). Den gula ytan intill var åker.

Ovan: Södra Klockenatorpet (blå pil) i Vänga socken finns inritad på en Lantmäterikarta från 1812. Källa: Lantmäteriet.
Nedan: Lämningarna efter Södra Klockenatorpet, även kallat Slätta-Nissens, är ännu tydliga på Klockenakull.

ler två utvalda platser i inventeringen, har under lång tid uppmärksammats av Oppmanna – Vånga Hembygdsförening. Flera artiklar om människor som levt och verkat på platsen finns i föreningens årsböcker. Där berättas att marken vid Klockenakull var samfälld utmark mellan flera byar och befolkades av torpare kring sekelskiftet 1700–1800. Vid enskiftet 1813 fördelades marken vid Klockenakull till gårdarna i Norra Kopparetorp, en by strax nordväst om Vånga. Tre bosättningar fanns då i området. En av dem var Södra Klockenatorpet, även kallat Slätta-Nissens i senare tid. (*Olsson 2013, 2015*)

Slätta-Nissen, vars egentliga namn var Nils Jönsson, blev ägare till fastigheten 1899 tillsammans med hustrun Bengta Bengtsson och levde vid Klockenakull under början av 1900-talet. Innan Nils och Bengta tog över hade Slätta Nissens far och mor ägt och brukat markerna. De friköpte torpet 1866 som övergick till ett skattehemman. 1926 sålde paret hemmanet till en man från Stockholm och den odlade marken styckades av. Det dröjde inte länge innan markerna såldes igen. Slätta-Nissen, som nu troligen var ensam, fick bo kvar men dog samma år. Kring 1940 var både människor och byggnader borta. (*Olsson 2013, Olsson 2015*). I dag återstår bara grundstenarna av familjen Jönssons boningshus och källare. Kring dessa finns rester av en fägata och andra stenmurar.

Kvar finns också levande minnen i form av ett antal växter som släkten haft till nytta och nöje under sina år här. 12 kvarstående kulturväxter noterades redan 2007 i samband med en inventeringskurs kallad ”Syrener i ruiner - Kulturväxter och torplämningar” under ledning av Kulturmiljövård Mälardalen. Vid inventeringen 2020 adderades hallon, smultron och rödklöver till listan.

I de flygfotografier som nämnts tidigare syns byggnaderna tydligt på platsen kring 1940-talet men inte vid fotograferingen på 1960-talet. En tydlig förtätning av vegetationen med ökande antal buskar och träd var i full gång på 1970-talet.

I Forsök finns ett valbart skikt med en laserscanning av markens topografi som tillför ytterligare information. I detta skikt framträder platsen

för boningshusets källare på datorskärmen då den utgör en tydlig fördjupning i markskiktet. (*raa.se*)

Julles torp

Emmislöv by i Emmislöv socken, sydost om Broby i Östra Göinge kommun, ligger öster om Kalle-Augustas och väster om Klockenakull. I byns utkant ligger tre övergivna boplatser som Göinge Hembygdsförening valde ut inför inventeringen.

Av dessa tre platser innehåller området vid resterna av Julles torp flest kvarvarande kulturväxter. För att hitta till Julles följer man en skogsväg som leder österut från byvägen. Ett fruktträd intill en grindstolpe av granit markerar trädgårdens början liksom stenväggen intill grindhålet. En rejäl stenvägg skymtas inne i buskagen av de kraftigt spridda trädgårdsbuskarna som döljer det mesta av boplatsernas strukturer. 44 olika kulturväxter noterades av botaniker från Göinge Hembygdsförening och Regionmuseet under försommaren 2020 (*se bilaga 3*). Första gången växtligheten vid Julles inventerades av representanter från hembygdsföreningen var redan 2005 (*Jensén 2020, Holmberg 2006*).

Stenväggen och övriga byggnadslämningar vid Julles är resterna av ett torp som ursprungligen uppfördes av Karl och Anna Magnusson under slutet av 1860-talet. Torpet beboddes av tre generationer. Sist ut var Artur Karlsson, som var son till Julius (Julle) och Anna Karlsson och sonson till Karl och Anna. 1970 flyttade Artur från sitt barnhem men fortsatte ändå sköta markerna och trädgården fram till sin död år 2000. Huset stod kvar tills det brann ner 2003.

Julles son Arturs idoga arbete i sen tid, i kombination med betande djur, är sannolikt huvudorsaken till varför det fortfarande finns så pass många kulturväxter kvar på platsen. Mest framträdande är olika sorters spirea, nässlor och en förväxt buxbom. Andra växter som är iögonfallande vid blomning är snöbollsbuske, hesperis, kejsarkrona och morgonstjärna.

Trots att en stor del av trädgården har växt igen kommer ljus in från både öster och söder där in-

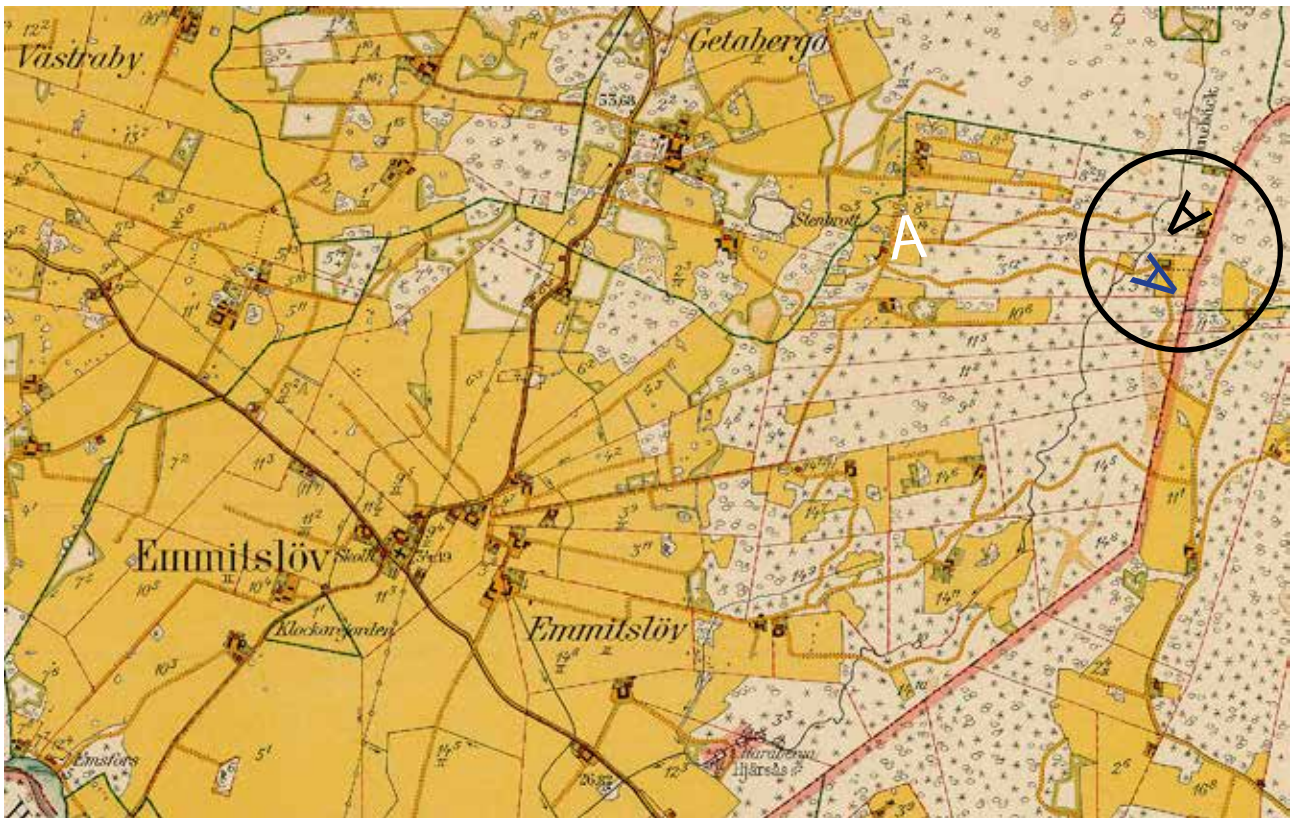
Trädgården vid Julles torp i Emmislöv socken är starkt igenväxt av bland annat spirea.

tilliggande åkermarker ännu är relativt öppna. Väster om trädgården rinner ett litet vattendrag, Linebäck, med tillhörande fuktiga partier som gynnar växtligheten.

De övergivna boplatserna i Emmislöv ligger på byns äldre utmark liksom övriga torplämningar som inventerats inom projektet. Utmarken beskrivs i handlingarna till storskifteskartan över Emmislöv från 1784 med orden ”gles och ung furuskog blandad med litet små biörck och ahle”. Vid laga skifte 1830 delades markerna upp i de strukturer som är synliga i nutida kartor och vid besök på platsen. Julles torp är utritat i Generalstabens karta från 1860-talet men är som mest synligt i den häradsekonomiska kartan från 1900-talets första hälft. På den senare är både boningshus och trädgård inritade liksom åkermarken. Fastigheten

är minst lika väl avgränsad och tydlig på ekonomiska kartan från tiden omkring 1970 och då ser åkermarken ut att ha varit som mest nyttjad.

Göinge Hembygdsförening arbetar återkommande med dokumentation och bevarande av torplämningar i sitt upptagningsområde. Redan 1979 gjordes en inventering omfattande samtliga torp i Emmislöv och Östra Broby socknar (*Norling 1979*). I samband med att inventeringen inför denna skrift genomförts beskrevs de tre torpen ingående i en artikel i Göinge hembygdsförenings årsbok 2021, Tre torpträdgårdar i Emmislöv, Östra Göinge kommun (*Jensén 2021*). Torplämningarna i Emmislöv har även studerats och beskrivits i andra sammanhang under 2000-talet (*Jensén 2021*).

Alla torp som ingick i inventeringen i Emmislöv socken finns utritade i Häradskartan från tiden kring 1930-talet. Cirkeln rymmer både Julles (blå pil) och Steens (grå pil). Skoogs låg väster om dessa intill vägen från bykärnan (vit pil).

Nedan: Ett äldre fotografi med okänt datum visar Julles torp med invånare. Foto: Göinge Hembygdsförening.

Odlade växter i din skog

Det finns kulturväxter på många till synes övergivna platser i skogen. Denna inventering ger inte ett svar på hur många som egentligen finns men det ser ut att vara relativt vanligt med kvarstående kulturväxter i de skånska skogarna.

Det finns många goda exempel på arbete med att bevara kulturväxter på olika sätt och nivåer i vårt land. Hur vi än vänder och vrider på frågan är det i de allra flesta fall markägaren som är den viktigaste personen för växternas överlevnad. Kulturväxterna är beroende av intresserade fastighetsägare som är beredda att avsätta tid, energi och en viss kostnad för att behålla dessa levande kulturminnen på sina platser.

För den som ser sig omkring, stannar upp och tar sig tid finns det mycket att upptäcka. Ha i minnet att det bara är den som äger fastigheten som har rätt att flytta på växtmaterial eller att göra andra åtgärder gällande växtligheten. Fridlysta arter får aldrig grävas upp eller flyttas av någon. I naturreservat, nationalparker och andra fredade områden är skyddet för alla arter starkt och här gäller det att ta reda på vilka särskilda regler som gäller i det aktuella området.

Ha god kännedom om aktuella regelverk. Kvarstående kulturväxter i din skog omfattas ofta av både Skogsvårdslagen (1979:429), Kulturmiljölagen (1988:950) och Miljöbalken (1998: 808).

Markägarnas intresse och engagemang är A och O för kvarstående kulturväxter vid forn- och kulturlämningar i skogen.

Tips för att hitta dem

Här följer några tips för att hitta och identifiera kvarstående kulturväxter i skogen:

När du stöter på ruiner i skogen kan du med stor sannolikhet även hitta kulturväxter i närheten.

Sök efter registrerade lämningar i Fornsök hos Riksantikvarieämbetet, under kategorin bebyggelselämningar.

Sök efter byggnader i byarnas utkanter i historiska flygbilder på internet.

Använd historiska kartor för att få en bild av var det har funnits bebyggelse förr.

Ut och leta i skogen på platser där de historiska kartorna och flygfotografierna visar att det har funnits bebyggelse.

Fråga gärna de som bor i bygden om äldre boplatser och om det finns en hembygdsförening i trakten så har de säkert information om var människor har bott längre tillbaka och vilka de var.

I mars månad ”avslöjar sig” många kulturväxter i skogen med sina frodiga gröna blad, flera arter slår ut sina blad eller blommor före den ”vilda” växtligheten. De vintergröna arterna är lättare att upptäcka när all annan växtlighet saknar grönska.

Sök av ett relativt stort område, inte enbart vid lämningen. Flera växter kan ha försvunnit från tidigare mullbänk, rabatt eller trädgårdsländan men spritt sig med frön till annan plats.

Leta även i snår och buskage där rester av rabatter eller fröspridda rymlingar kan finnas kvar.

Ta dig god tid att leta. De kulturväxter som inte klarar skugga och näringsbrist är sannolikt småväxta med få blad och kanske inte ens blommor längre.

Gör återkommande eftersökningar under alla årstider. Många växter syns bara under en kort tid varje år, som till exempel vårlökarna. Växter som inte är i blom eller har mogen frukt kan vara svåra att bestämma, återkom lite senare. Under vintern syns kvarstående stjälkar och fröställningar hos vissa arter extra tydligt.

Ju fler besök på en plats desto större är chansen att finna fler arter.

Fotografera, anteckna.

Vid artbestämning, pröva olika slags appar som kan laddas ner till en smartphone. Komplettera och dubbelkolla i bestämningslitteratur för att om möjligt komma fram till rätt art eller sort.

Råd för att behålla dem

Här nedan finns råd till dig som är markägare för att bevara kulturväxter i skogen. Insatserna behöver balanseras för varje aktuell plats så att kulturväxterna får en chans till längre livslängd på samma gång som annan växtlighet som kan vara betydelsefull för andra arter inte röjs bort fullständigt.

Ha som mål att hålla torpmiljöer i din skog fortsatt öppna.

Røj regelbundet bort sly av träd och buskar som vandrar in på en tidigare öppen plats. Även en mindre insats med borttagning av skrymmande buskar och större träd i platsens utkanter gör skillnad. Planera røjningen så att träd som är värdefulla för till exempel insekter och småvilt sparas så långt det är möjligt men med hänsyn till platsens kulturlämningar. Viktiga arter är till exempel sälg, fågelbär, ask, lind och skogslönn. Behåll även döda träd och liggande död ved eftersom det är en stor bristvara i skogen.

Kulturväxter bevaras helst där de är, men vissa arter kommer att tyna bort utan årlig skötsel eftersom de kräver mer än enbart ljus. Sådana växter bevaras med bättre resultat på en plats som sköts regelbundet. Om det går att föröka växten genom frön så pröva det i första hand. Sticklingsförökning med hjälp av kvistar kan också fungera för till exempel rosor, krusbär och buxbom. Den sista möjligheten är att flytta av en liten mängd av den växt som ska bevaras till en lämpligare miljö, såsom en aktiv trädgård. Perenner kan i många fall delas så att en del av roten står kvar på platsen och en annan del flyttas. Här finns det goda möjligheter att samarbeta med byalag och föreningar i trakten som har intresse av att behålla och utveckla området kulturhistoria.

Många bärbuskar och prydnadsbuskar vid lämningar i skogen är i behov av regelbunden föryngring för att må bra och sätta frukt, till exempel krusbär, vinbär, schersmin och forsythia. En del klarar en rejäl beskärning, medan andra behöver beskäras i omgångar under flera års tid.

Beskär fruktträd som förvuxit sig så mycket att grenarna riskerar att knäckas. Gör en varsam reducering av kronan för att minska tyngden i grenarna. I annat fall riskerar stammen att skadas av fläkning och trädet bryts ner och försvinner inom en kort framtid.

Betesdjur kan hålla platsen öppen, men tänk på att begränsa djurens vistelse där. Ett hårt betestryck skadar ofta både lämningar och växtlighet. Släpp in djuren senare på säsongen för att undvika skador, gärna så sent som i juli-augusti beroende på rådande förutsättningar.

Dokumentera gärna det som görs med foto och anteckningar, materialet är användbart längre fram. Inte minst för att jämföra platsens förändring före och efter insatser.

Registrera dina fynd av kulturväxter digitalt på Artportalen. Informationen är till nytta för andra och experter kan hjälpa till med att bestämma art eller sort.

Källförteckning och lästips

Skrifter och artiklar

- Andréasson, A.**, Guldager Christiansen, H., Hjorth Bjerregaard, T. och Ansebo, L. 2013. *Kulturellt levande växter. Levande fornminnen och hur vi bevarar dem*. NordGen. ISBN 978 9198151039. Uppsala.
- Carlberg, B.** 1988. *Glömda växter i glömda trädgårdar. Om att bevara gamla kulturväxter*. ISBN 9146155171. Stockholm.
- Ekeland, K. & Svensson, R.** (red) 1996. *Äldre tiders odling – trädgårdsväxter, gamla grödor och ogräs*. Nordiska förbundet för kulturlandskap (Nordiskt seminarium 9–11 november 1994). Hudiksvall.
- Eriksen, B. och Lagerås, P.** 2017. *Winstrups växter. Botaniska trädgården*. Lunds universitet. Lund.
- Gunnarsson, L.** 1987. *Torpträdgårdar i Skåne*. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för Landskapsplanering vid SLU. ISBN 915763081X. Alnarp.
- Hansson, M.** 1997. *De skånska trädgårdarna och deras historia*. ISBN 91-87896-32-X. Kristianstad
- Holmberg, N.** 2006. *Ännu ett aktivt trädgårdsår tillända*. Göinge Hembygdsförenings årsbok årgång 85: 25–34. Kristianstad.
- Jensén, S.** 2021. *Tre trädgårdar i Emmislöv*. Göinge Hembygdsförenings årsskrift 2021. Kristianstad.
- Krok, T., Almquist, S., Jonsell, L. & Jonsell, B.** 2013. *Svensk flora: Fanerogamer och kärllkryptogamer*. Stockholm.
- Lindberg, G.** 2005. *Hembygdsgården och det gröna kulturarvet*. Bygd och natur (skriftserie) 2005. Sveriges Hembygdsförbund. Lund
- Lindeberg, I. m. fl.** 2001. *Örtmedicin och växtmagi*. Andra upplagan. ISBN 91-7030-303-7. Stockholm.
- Ljung, T., Lennartsson, T och Westin, A.** 2015. *Inventering av biologiskt kulturarv RAÄ*. Riksantikvarieämbetet. ISBN 978-91-7209-720-9 (PDF). Stockholm.
- Matteröds Hembygdsförening.** 2002. *Ödetorp och torparöden. Om torpen i Matteröds socken*. ISBN 91-631-0121-1. Göteborg.
- Minnhagen-Alvsten, M., Johansson, K. och Jönsson, J.** 1996. *Arvet. Trädgårdens glömda skatter*. ISBN 9197280003. Kristianstad Länsmuseum. Kristianstad.
- Mossberg, B. och Stenberg, L.** 2018. *Nordens flora*. ISBN 9789174245264. Stockholm.
- Norling, E.** 1979. *Torpininventering 1979*. Göinge Hembygdsförenings årsbok årgång 58: 63-116. Kristianstad.
- Nygårds, L.** *Martas lilla gröna*. 2008. ISBN: 978-91-7209-716-2. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Olsson, E.** 2013. *Klockenakulltorpens historia*. Oppmanna-Vånga hembygdsförenings Årsskrift 2013, s.155f. Kristianstad.
- Olsson, E.** 2015. *Från torparslit och betesmark till fritidsboende och skogsindustrialområde -Klockenakull genom 300 år*. Oppmanna-Vånga hembygdsförenings Årsskrift 2015. s. 98f. Kristianstad.
- Persson, K. och Jansson, E.** 2008. *Narcisser. Folkkära lökar*. Centrum för biologisk mångfald. Alnarp.
- Persson, K.** 2010. *Att inventera lök- och knölväxter. En handledning*. POM -Programmet för odlad mångfald. Centrum för biologisk mångfald. ISBN 9789189232440. Malmö.
- Riksantikvarieämbetet.** 2014. *Gamla trädgårdsväxter. Nyttans och nöjets biologiska kulturarv*. Biologiskt kulturarv. Vårda väl. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet.** 2015. *Växter och vegetation som biologiskt kulturarv*. Vårda väl. Stockholm.
- Röke sockengille.** 2009. *Torp i Röke*. ISBN 9189336544. Bjärnum.
- Sköld, J. och Svensson, C.** 2008. *Syrener i ruiner. Kurser om ett kulturarv i grunden*. Kulturmiljövård i Mälardalen: Rapport 2008:35. ISBN 9789186019341. Stiftelsen Kulturmiljövård i Mälardalen. Västerås.

Sköld, J. och **Svensson, C.** 2008. *Syrener i ruiner. Kurser om ett kulturarv i grunden*. Oppmanna-Vånga Hembygdsförenings Årsskrift 2008. Kristianstad.

Stark, L. 2013. *Starkatorpet*. Oppmanna-Vånga hembygdsförenings Årsskrift 2013. Kristianstad.

Statistiska Centralbyrån. *Markanvändningen i Sverige*. Sjätte utgåvan. SCB. 2013. 978-91-618-1596-8. scb.se. Örebro

Tyler, T. m. fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lunds Botaniska förening. ISBN 91-971021-5-6. Lund.

Digitala källor:

Facebook grupp, *Vilken växt*. Inlägg/fråga 191031 (stenros), 201118 (bosyska), 201117 (fläder- eller läkevänderot), 201125 (kärleksört, sötvedel), 201217 (häckberberis, stånds, obest. art)

Facebook grupp, *Skånes blommor*. Inlägg/fråga 211129 (hjärtstilla)

Lantmäteriet. Historiska kartor. <https://www.lantmateriet.se/>

Naturvårdsverket. Invasiva arter: <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/invasiva-frammande-arter/>

Riksantikvarieämbetet. Fornsök. <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/>

Riksarkivet. Röke kyrkoarkiv. Död- och begravningsböcker. <https://sok.riksarkivet.se/>

Skogsvårdslagen (1979:429): <https://www.riksdagen.se/sv/>

Svensk Kulturväxtdatabas, SKUD. SLU.; <https://skud.slu.se/>

Sveriges Lantbruks Universitet. Programmet för odlad mångfald, POM, <https://www.slu.se/centrum-bildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/>

Sveriges Riksdag. Svensk Författningssamling. Miljöbalken (1999:808). Kulturmiljölagen (1988:950).

Virtuella floran. Naturhistoriska Riksmuseet. linnaeus.nrm.se/flora. Sidan stängdes under 2021

Bilaga 1. Inventerade platser (forn- eller kulturlämningar registrerade i Fornsök)

RAÄ-nummer	Ungefärlig adress	Miljö
Fjälkestad 185:1	Rollstorp, Kristianstad	Lövskog, gles
Fjälkestad 200	Hässlekärsvägen 15-34, Kristianstad	Lövskog, gles
Fjälkestad 203	Hässlekärsvägen 15-34, Kristianstad	Betesmark
Fjälkestad 254	Jägerslund, Kristianstad	Lövskog, gles
Fjälkestad 404	Svenstorpsvägen 123-0, Kristianstad	Lövträd, buskar relativt öppet
Hästveda 282	Banvaktstuga i Ottarp, Hässleholm	Öppen mark invid järnväg
Hästveda 350	Agusta:s i Rävninge, Hässleholm	Lövskog, gles
Hästveda 354	Jöns Karlssons i Ottarp, Hässleholm	Planterad granskog
Konga 99	Kvärk 1609, Kågeröd	Lövskog, bok, gles
Konga 100	Kvärk 1609, Kågeröd	Lövskog, hassel, gles
Konga 294	Klåveröd 1613, Kågeröd	Betesmark
Konga 298	Kongaö, Kågeröd	Lövskog, bok, gles
L2019-5638	Klåveröd 1613, Kågeröd	Lövskog, gles
Matteröd 367	Tulsatorpet, Måleböke 2588, Tyringe	Lövskog, avverkad gran
Matteröd 417	Måleböke mölla & bränneri, Skyrup 2592 Tyringe	Lövskog, gles, delvis öppet
Matteröd 616	Magnusa, Matteröds-Maglehult 2773, Tyringe	Lövskog, kant
Matteröd 791	Tranekärrshyttan, Matteröds-Maglehult 2772, Tyringe	Lövträd, omgivet av barrskog.
Matte röd 793	Ryttartorpet, Matteröds-Maglehult 2771, Tyringe	Impediment omgivet av åker
Skepparslöv 177	Långemossevägen 46, Kristianstad	Lövskog, gles avverkad gran?
Skepparslöv 185	Långemossevägen 46, Kristianstad	Lövskog, gles avverkad gran?
Skepparslöv 237	Olstorp, Bassköpsvägen 440-230, Kristianstad	Skogskant, ung plantering
Skepparslöv 305	Skogsborgsvägen 163, Kristianstad	Lövskog
Skepparslöv 308	Stassakroken, Skogsborgsvägen 163, Kristianstad	Lövskog
Skepparslöv 201	Färdigs, Bockebodavägen 480, Kristianstad	Lövskog, gles, delvis öppet
Sövde 231	Häckenfelt, Vrångabäcksv. 174, Blentarp	Lärkplantering
Sövde 329	Stora Pynarp, Vrångabäcksv. 174, Blentarp	Lövskog, gles
Sövde 352	Tegelbruket, Snogeholmsv 900-20, Sjöbo	Lövskog, bok, gles
Sövde 367	Militäranläggning, Ystadvägen 206, Sjöbo	Tallskog
Sövde 372	Pälsahuset, Tågravägen 251-138, Sjöbo	Lövskog, bok
Sövde 380	Trulstorp, Tågravägen 14, Sjöbo	Relativt öppen yta
Österslöv 85:1	Tegelgården, Arkelstorpsv. 199, Kristianstad	Lövskog, granskog, skogskant
Österslöv 277	Torplämning, Arkelstorpsv. 199, Kristianstad	Lövskog, gles
Österslöv 293	Ekestadvägen 59-33, Kristianstad	Lövskog, med inslag av gran
Österslöv 307	Skyttepaviljongen, Ekestadvägen 111, Kristianstad	Lövskog, gles

Följande inventerade platser innehåller lämningar som inte är registrerade i Fornsök och saknar RAÄ-nummer:

Socken	Ungefärlig adress	Miljö
Vånga	Södra Klockenatorpet/ Stätta-Nissens, Kristianstad	Lövskog, med inslag av gran
Vånga	Starkatorpet, Fegelstorp, Kristianstad	Lövskog, med inslag av gran
Röke	Kalles-Augustas, Änglarp, Hässleholm	Relativt öppet, gles lövskog, glänta
Vittsjö	Lanetorp (Snärshult), Hässleholm	Lövskog, gles, glänta, väggkant
Emmislöv	Julles, Emmislöv, Östra Göinge	Lövskog på äldre åkermark
Emmislöv	Steens, Emmislöv, Östra Göinge	Lövskog, med inslag av gran
Emmislöv	Skoogs, Emmislöv, Östra Göinge	Skogskant, väggkant, åker

Bilaga 2. Samtliga noterade kulturväxter (art eller släkte) med användningsområde enligt Svensk Kulturväxtdatabas

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Användning enligt Svensk Kulturväxtdatabas SKUD *
Akleja, släkte	Aquilegia	prydnad ute
Ask	Fraxinus excelsior	prydnad ute, medicinalväxt, virke
Avenbok	Carpinus betulus	prydnad ute, virke
Benved	Euonymus europaeus	prydnad ute, virke förr
Berberis, släkte	Berberis	mest prydnad ute
Bergenia, släkte	Bergenia	mest prydnad ute
Bergklint	Centaurea montana	prydnad ute
Björnbär, släkte	Rubus	frukt ute
Björnrot	Meum athamanticum	prydnad och medicinalväxt ute
Blomsterlupin	Lupinus polyphyllus	prydnad ute
Blåträ	Lonicera caerulea	prydnad ute
Brandlilja	Lilium bulbiferum	prydnad ute
Brännässla	Urtica dioica	grönsak, fiber- och medicinalväxt ute
Buxbom, släkte	Buxus	mest prydnad ute
Daglilja, släkte	Hemerocallis	mest prydnad ute
Dansk körvel	Anthriscus cerefolium	kryddväxt och grönsak ute
Enbär	Juniperus communis	prydnad ute, krydd- och medicinalväxt, virke mm
Fingerborgsblomma	Digitalis purpurea	prydnad och medicinalväxt ute
Fläder	Sambucus nigra	prydnad och frukt ute, medicinalväxt, teknisk produkt
Fågelbär, sötkörsbär	Prunus avium	frukt och prydnad ute, frukt import, grundstam, även virke och medicinalväxt
Fältarv x silverarv	Cerastium arvense x Cerastium tomentosum	prydnad ute
Gräslök	Allium schoenoprasum	mest grönsak och kryddväxt ute
Gul nunneört	Pseudofumaria lutea	mest prydnad ute
Gullris, släkte	Solidago	mest prydnad ute
Gullviva	Primula veris	prydnad och medicinalväxt ute mm
Hagtorn, släkte	Crataegus	prydnad och medicinalväxt ute
Hallon, släkte	Rubus	frukt, genresurs, prydnad ute mm
Harris	Cytisus scoparius	prydnad ute, även snitt, rusdrog, fiber- och medicinalväxt
Hassel	Corylus avellana	prydnad, frukt och medicinalväxt ute, virke
Humle	Humulus lupulus	krydd- och medicinalväxt ute, prydnad ute, dekoration
Hästkastanj	Aesculus hippocastanum	prydnad ute, även virke och medicinalväxt import
Höstaster, släkte	Symphyotrichum	prydnad ute, även snitt
Iris, släktet	Iris	mest prydnad ute
Jordgubbe/smultron, släkte	Fragaria	mest frukt ute
Kaprifol	Lonicera caprifolium	prydnad ute, kosmetika
Kaukasisk förgätmigej	Brunnera macrophylla	prydnad ute
Kaukasiskt fetblad	Pedicularis spurius	prydnad ute
Kejsarkrona, släkte klockliljor	Fritillaria	mest prydnad ute
Kirskål	Aegopodium podagraria	prydnad, grönsak och medicinalväxt ute
Klockhyacint, släkte	Hyacinthoides	prydnad ute
Klöveroxalis	Oxalis stricta	prydnad ute
Knölklocka	Campanula rapunculoides	prydnad ute, rotfrukt förr
Krikon, släkte plummon	Prunus domestica "Krikon"	frukt ute och import, grundstam, virke
Krokus, släkte	Crocus	mest prydnad ute
Krusbär	Ribes Grossularia-Gruppen	mest prydnad och frukt ute
Kungsljus, släkte	Verbascum	mest prydnad ute
Kvitten, släkte	Cydonia	frukt och medicinalväxt ute, pärongrundstam, teknisk produkt
Kärleksört	Hylotelephium	mest prydnad ute
Liljekonvalj, släkte	Convallaria	prydnad ute, även rumsväxt, snitt, medicinalväxt
Lind, släkte	Tilia	mest prydnad ute
Luktviol	Viola odorata	prydnad och medicinalväxt ute
Lungört, släkte	Pulmonaria	mest prydnad ute
Långsvingel	Festuca gigantea	prydnad ute
Lärk, släkte	Larix	prydnad ute, dekoration, virke
Malva, släkte	Malva	mest prydnad ute
Malört, släkte	Artemisia	mest prydnad ute
Mongoliskt fetblad	Hylotelephium ewersii	prydnad ute
Morgonstjärna	Ornithogalum umbellatum	prydnad ute
Murgröna, släkte	Hedera	prydnad ute, rumsväxter, snitt
Murreva	Cymbalaria muralis	prydnad ute, även rumsväxt förr
Myskmadra	Galium odoratum	prydnad och medicinalväxt ute mm
Mästerrot	Peucedanum ostruthium	medicinalväxt ute förr, även prydnad ute
Narciss släkte	Narcissus	mest prydnad ute
Olvon, släkte	Viburnum	mest prydnad ute
Ormöga	Omphalodes verna	prydnad ute
Oxbär, släkte	Cotoneaster	mest prydnad ute
Oxel, släkte	Sorbus	mest prydnad ute
Parkslide	Reynoutria japonica	prydnad ute, även grönsak import, kosmetika

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Användning enligt Svensk Kulturväxtdatabas SKUD *
Penningblad	Lysimachia nummularia	prydnad ute, akvarium mm
Pepparrot	Armoracia rusticana	krydd- och medicinalväxt ute
Pestskråp	Petasites hybridus	medicinalväxt ute
Pil, släkte	Salix	mest prydnad ute
Pion, släkte	Paeonia	mest prydnad ute
Pipdån	Galeopsis tetrahit	specialsamlingar ute
Poppel, släkte	Populus	mest prydnad ute
Porslinshyacin	Puschkinia scilloides	prydnad ute
Prakttoppklocka	Campanula glomerata 'Superba	prydnad ute, snitt
Prydnadshallon	Rubus 'Benenden'	prydnad ute
Pärlyhyacin, släkte	Muscari	mest prydnad ute
Päron, släkte	Pyrus	mest frukt och prydnad ute
Rabarber, släkte	Rheum	prydnad och grönsak ute, medicinalväxter
Rallarros	Chamaenerion angustifolium	prydnad ute, även grönsak förr
Randgräs	Phalaris arundinacea 'Picta'	prydnad ute
Renfana, släkte	Tanacetum	prydnad, krydd- och medicinalväxter ute, bekämpningsmedel (insekter) mm
Ros, släkte	Rosa	mest prydnad ute, även snitt, rums- och medicinalväxter, frukt ute och import
Rosenkvitten, släkte	Chaenomeles	mest prydnad och frukt ute
Röda vinbär	Ribes rubrum	frukt ute, medicinalväxt förr
Rödklöver	Trifolium pratense	foderväxt och prydnad ute, grön gödsel, medicinalväxt mm
Rönnspirea, släkte	Sorbaria	prydnad ute
Schersmin, släkte	Philadelphus	prydnad ute
Scilla, blåstjärnesläkte	Scilla	mest prydnad ute
Silvergran	Abies alba	prydnad ute, snitt, virke
Skogslök	Allium scorodoprasum	mest grönsak och kryddväxt ute
Skogslönn	Acer platanoides	prydnad ute, även virke mm
Slån	Prunus spinosa	prydnad, frukt, medicinal- och färgväxt (textil) ute
Snöbär	Symphoricarpos albus subsp. laevigatus	prydnad ute
Snödroppe, släkte	Galanthus	prydnad ute mm
Spansk körvel	Myrrhis odorata	krydd- och medicinalväxt ute
Spirea, släkte	Spiraea	prydnad ute
Stor vårstjärna	Scilla luciliae	prydnad ute
Stormhatt, släkte	Aconitum	mest prydnad ute
Strandveronika	Veronica longifolia	prydnad ute, snitt
Strutbräken	Matteuccia struthiopteris	prydnad ute, foderväxt förr
Svarta vinbär	Ribes nigrum	mest frukt och medicinalväxt ute
Sykomorlönn	Acer pseudoplatanus	prydnad ute, virke import
Syren, släkte	Syringa	mest prydnad ute
Såpnejlika	Saponaria officinalis	prydnad och medicinalväxt ute, kosmetika mm
Sälg	Salix caprea	prydnad ute, snitt, viltfoder och virke
Sötkörbsbär	Prunus avium	frukt och prydnad ute, frukt import, grundstam, även virke och medicinalväxt
Thuja, släkte	Thuja	mest prydnad ute
Tibast	Daphne mezereum	prydnad ute, medicinalväxt förr
Tomtskräppa	Rumex obtusifolius	medicinalväxt ute
Trädgårdsnattviol	Hesperis matronalis	prydnad ute
Trädgårdsstormhatt	Aconitum x cammarum	prydnad ute, snitt, även medicinalväxt förr
Träjon	Dryopteris filix-mas	prydnad och medicinalväxt ute mm
Tulpan, släkte	Tulipa	prydnad ute mm
Tusensköna	Bellis perennis	prydnad ute, även snitt, medicinalväxt
Uppländsk vallört	Symphytum x uplandicum	prydnad ute
Vallmo, släkte	Papaver	prydnad ute, även krydd- och medicinalväxter, dekoration mm
Vintergröna	Vinca minor	prydnad ute, även medicinalväxt
Vitplister	Lamium album	medicinalväxt ute mm
Viveväxter, släkte	Primula	mest prydnad ute (många ofta kortlivade), även rumsväxter
Vårflenört	Scrophularia vernalis	prydnad ute
Vårkrage	Doronicum orientale	prydnad ute, snitt
Vårlök, släkte	Gagea	prydnad ute
Vårtörel	Euphorbia cyparissias	prydnad ute, även medicinalväxt
Vänderot, släkte	Valeriana	mest prydnad ute
Äpple, släkte	Malus domestica	frukt ute och import, virke, grundstam, prydnad ute

* Materialet hämtat under perioden 211001-211130 på: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/skud/>

Bilaga 3. Noterade växter vid tre platser

Art/Plats	Kalles-Augustas torp	Södra Klockenatorpet	Julles torp
akleja	1		1
ask		1	1
avenbok			1
apel		1	1
bergklint	1		
björkspirea			1
brandlilja			1
brännässla		1	1
buxbom			1
daglilja brunröd	1		
daglilja gul	1		
dansk körvel			
fingerborgsblomma	1		1
gullviva	1		
hallon		1	1
hassel		1	1
jordgubbe			1
jungfruros	1		
kaprifol	1		1
kaukasiskt fetblad			1
kejsarkrona			1
klasespirea			1
kirskål			1
krokus			1
krusbär		1	
liljekonvalj			1
lind			1
liten rosenkvitten			1
luktviole	1		
lupin			1
malva		1	
mongoliskt fetblad			1
morgonstjärna	1		1
murgröna	1	1	
mästerrot	1		
narciss		1	
oxel			1

Bilaga 3. Noterade växter vid tre platser

Art/Plats	Kalles-Augustas torp	Södra Klockenatorpet	Julles torp
akleja	1		1
ask		1	1
avenbok			1
apel		1	1
bergklint	1		
björkspirea			1
brandlilja			1
brännässla		1	1
buxbom			1
daglilja brunröd	1		
daglilja gul	1		
dansk körvel			
fingerborgsblomma	1		1
gullviva	1		
hallon		1	1
hassel		1	1
jordgubbe			1
jungfruros	1		
kaprifol	1		1
kaukasiskt fetblad			1
kejsarkrona			1
klasespirea			1
kirskål			1
krokus			1
krusbär		1	
liljekonvalj			1
lind			1